

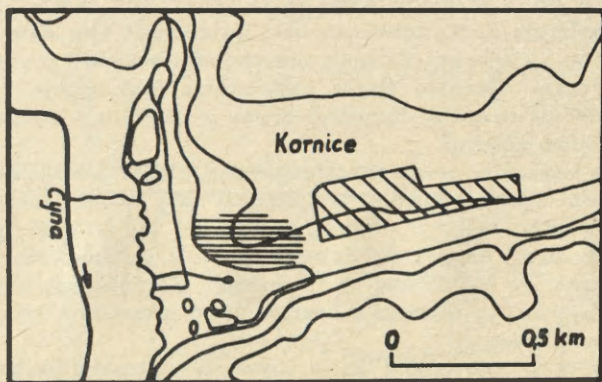
Różne

ELŻBIETA CHOCHOROWSKA, JAN CHOCHOROWSKI

BADANIA WYKOPALISKOWE NA WIELOKULTUROWYM STANOWISKU NR 11 W KORNICACH, WOJ. KATOWICE

W roku 1978 zakończono prowadzone od trzech lat badania wykopaliskowe na stanowisku 11 w Kornicach, gm. Pietrowice Wielkie, woj. Katowice. Rozwinięte na dużą skalę prace badawcze dostarczyły bogatych materiałów o rozpiętości chronologicznej od starszej epoki kamienia do okresu wczesnego średniowiecza. Pełna ocena dokonanych odkryć nie jest oczywiście możliwa bez szczegółowego opracowania materiału zabytkowego, niemniej jednak już dziś można wskazać na najważniejsze zagadnienia, dla których uzyskano cały szereg interesujących danych.

Stanowisko 11 w Kornicach jest położone na niezbyt wysokim, silnie wypłaszczonej cyplu lewej terasy rzeki Cyny (ryc. 1). Od strony zachodniej cypel wyodrębniony jest doliną Cyny, od strony południowej doliną potoku, lewego dopływu tej rzeki. W kierunku północnym i północno-wschodnim wypłaszczenie, na

Ryc. 1. Kornice, woj. Katowice. Położenie stanowiska 11

Situation of site 11

którym znajduje się stanowisko, przechodzi, poprzez lekkie obniżenie, w rozległy pagór wysoczyzny.

Badania na stan. 11 miały charakter ratowniczo-zabezpieczający. Objęto nimi przede wszystkim zachodnią część stanowiska, zagospodarowywaną w ramach budowy zakładu przemysłowego, prowadzonej przez Rolniczą Spółdzielnię Produkcyj-

no-Usługową w Pietrowicach Wielkich¹. W trakcie prac badawczych wykonano szereg wykopów szerokoprzestrzennych w północno-zachodniej i centralnej części stanowiska przeznaczonej pod zabudowę, w części zaś południowo-zachodniej i południowej, nie objętej pracami budowlanymi, zlokalizowano serię sondaży, pozwalających na zorientowanie się w całokształcie zjawisk kulturowych, reprezentowanych na stanowisku (ryc. 2). Łącznie, w ciągu trzech sezonów, przebadano obszar o powierzchni ok. 79,5 ara, eksploatując 464 obiekty.

Grupę najstarszych materiałów, uzyskanych w wyniku badań w specjalnie wykonanych sondażach, a także przy okazji eksploracji obiektów osadowych, stanowi seria wyrobów krzemienych, wiążących się niewątpliwie ze starszą epoką kamienia. W uzyskanych profilach powtarzają się trzy podstawowe poziomy geologiczne, w stosunku do których określono pozycję zalegania artefaktów:

1. pokrytą warstwą próchnicy zgliniony less związany z okresem ostatniego zlodowacenia;

2. podścielająca less warstwa piasków i żwirków wykazująca zaburzenia typu kriogenicznego;

3. warstwa bruku pomorenowego związanego najprawdopodobniej z Risseem.

Wyroby krzemienne wystąpiły w obrębie dwóch poziomów. Dolny związany jest ze spągami utworu pokrywającego bruk pomorenowy. Tworzący go inwentarz krzemieny nie posiada niestety cech diagnostycznych pozwalających na łączenie go z określonym zespołem kulturowym. Jest to głównie półsurowiec odłupkowy, wyjątkiem są dwie mało charakterystyczne formy narzędziowe (zgrzebła zaczątkowe). Zwraca uwagę świetny stan zachowania wszystkich artefaktów, brak śladów spatynowania czy transportu.

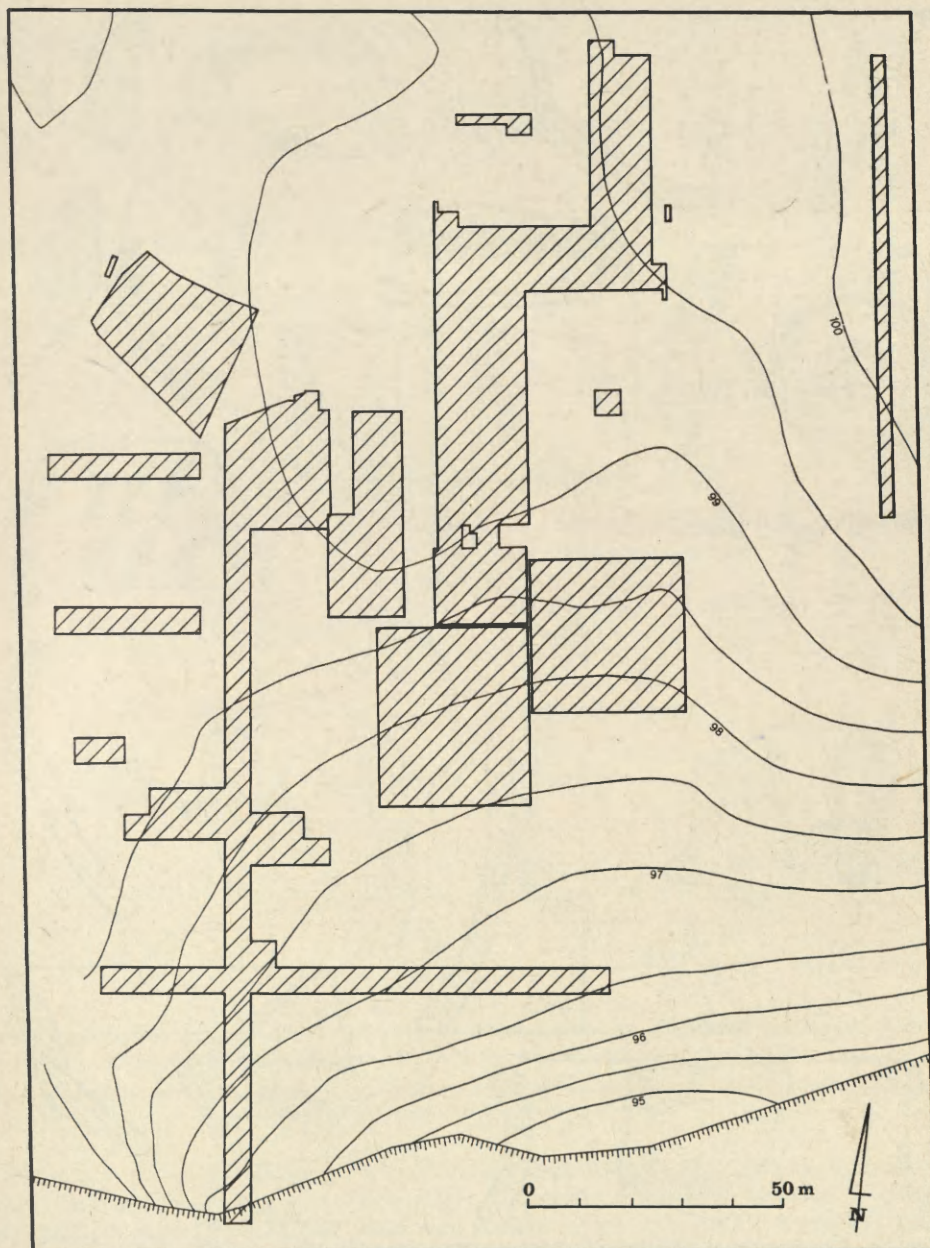
Wyroby krzemienne tworzące górny poziom wystąpiły w stropie zaburzonych kriogenicznie piasków podścielających less i w spągu lessu. Materiał zabytkowy był w tym przypadku reprezentowany przede wszystkim przez rdzenie oraz półsurowiec odłupkowy, wyjątkowo wiórowy. Powierzchnie wszystkich artefaktów są silnie spatynowane, a niekiedy noszą ślady transportu, choć część materiałów z tego poziomu zalegała niewątpliwie *in situ*. Świadczy o tym natrafienie w jednym z wykopów na składankę rdzenia i odłupka. Określenie chronologii omówionych materiałów przy obecnym stanie opracowania jest trudne. Należy jednak wskazać na możliwość łączenia dolnego poziomu z paleolitem środkowym, górnego zaś — z paleolitem górnym.

Zdecydowana większość przebadanych obiektów o charakterze osadowym związana jest z młodszą epoką kamienia. Wcześniejsze fazy neolitu reprezentowane są przez nieliczne zespoły kultury ceramiki wstęgowej rytej, zawierające materiał charakterystyczny raczej dla jej późniejszych stadiów rozwojowych. Funkcja tych obiektów jest trudna do określenia; są to rozległe, nieregularne, płytkie zagłębienia, w których wypełnisku wystąpiła znaczna ilość ceramiki i kości zwierzęcych (poziomy użytkowe domostw?).

Do najciekawszych materiałów, które uzyskano w trakcie badań, należą niewątpliwie zespoły związane z kulturą lendzielską. Kulturę tę reprezentują głównie duże obiekty, będące prawdopodobnie pozostałościami konstrukcji naziemnych o charakterze mieszkalnym. Bogaty materiał ceramiczny uzyskany z poziomów użytkowych niektórych domostw jest niezwykle bliski w zestawie typologiczno-

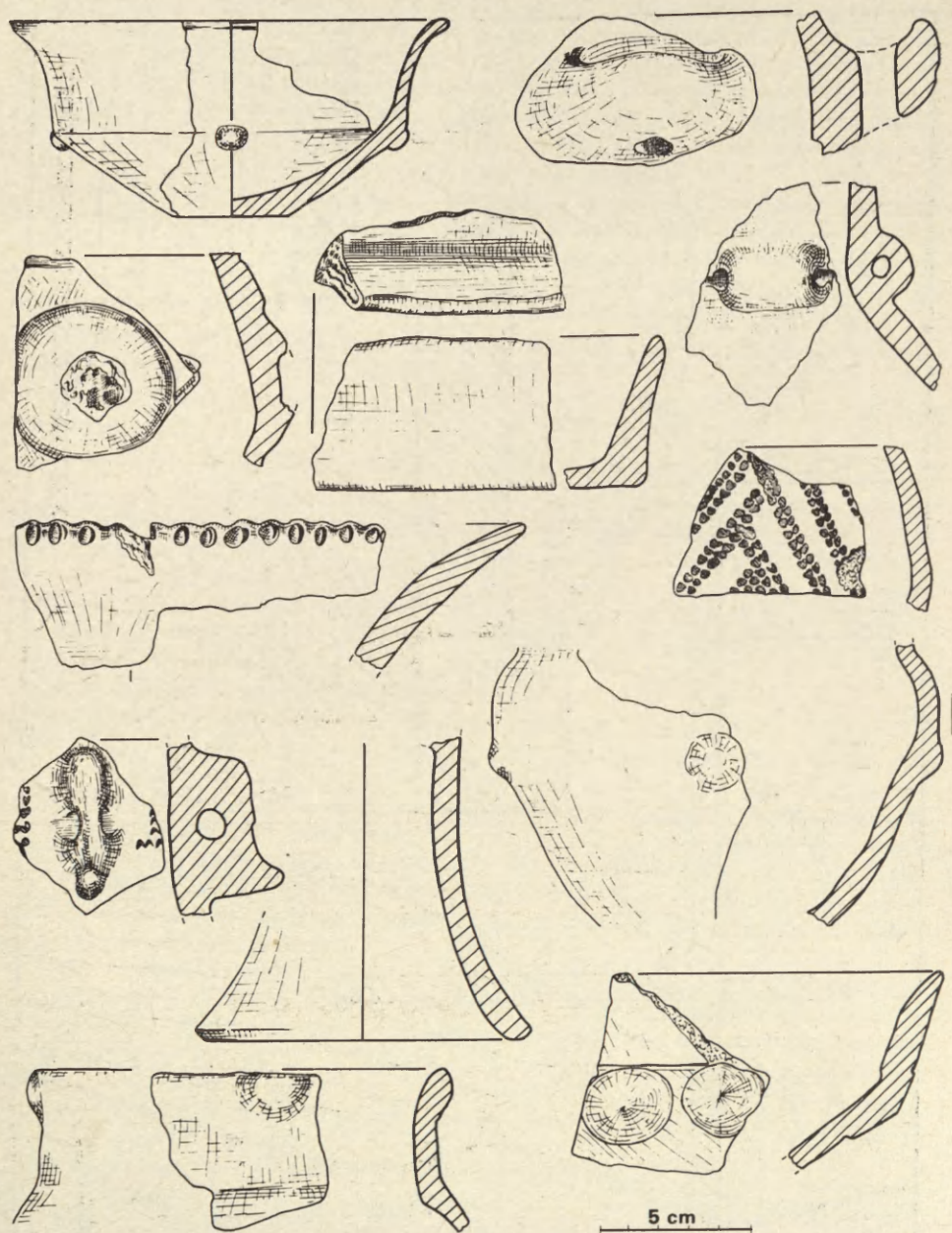
---

¹ Zarządowi RSP-u, a zwłaszcza Panom Prezesowi Gerardowi Machnikowi i Wiceprezesowi inż. Michałowi Michalskiemu składamy serdeczne podziękowania za pełną zaangażowania postawę wobec badań archeologicznych na stan. 11, wyrażającą się m. in. w pomocy organizacyjnej udzielanej wielokrotnie ekipie prowadzącej badania.

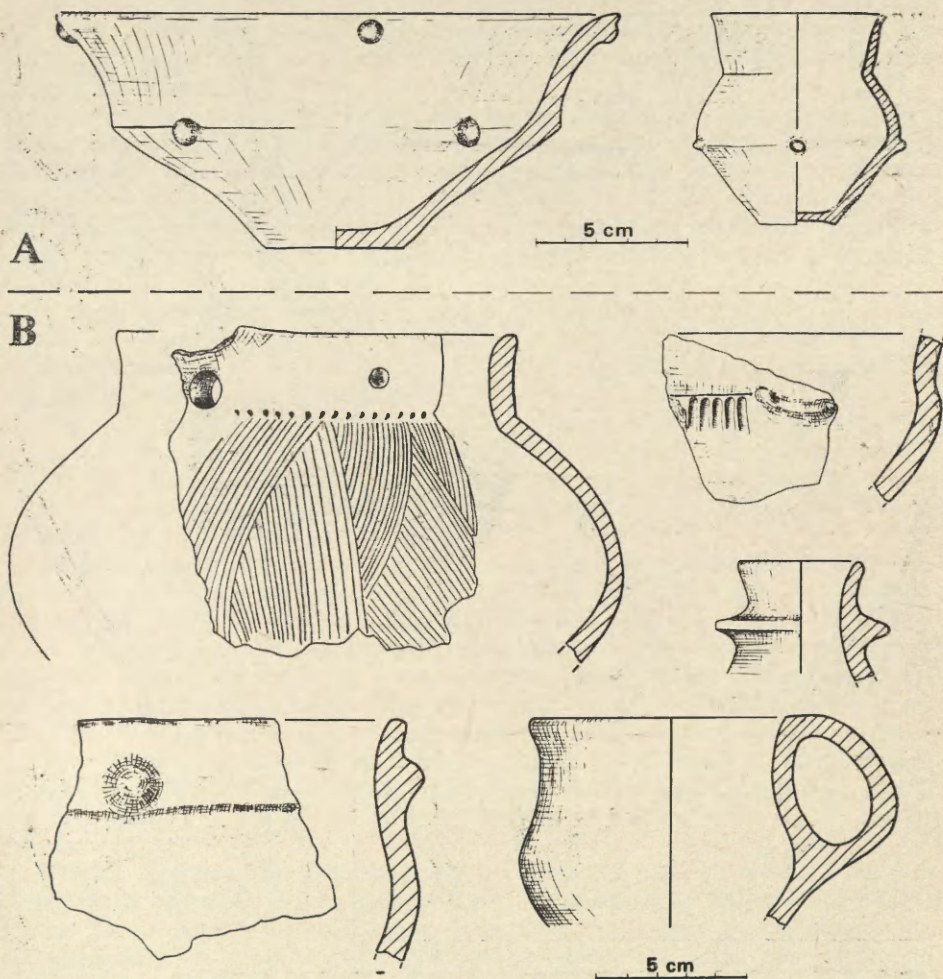
Ryc. 2. Kornice, woj. Katowice. Rozmieszczenie wykopów archeologicznych na stanowisku 11

Distribution of archaeological trenches on site 11

Ryc. 3. Kornice, woj. Katowice. Materiały reprezentujące środkową fazę kultury lądzielskiej (obiekt 59)

Materials of the middle phase of the Lengyel culture (feature 59)

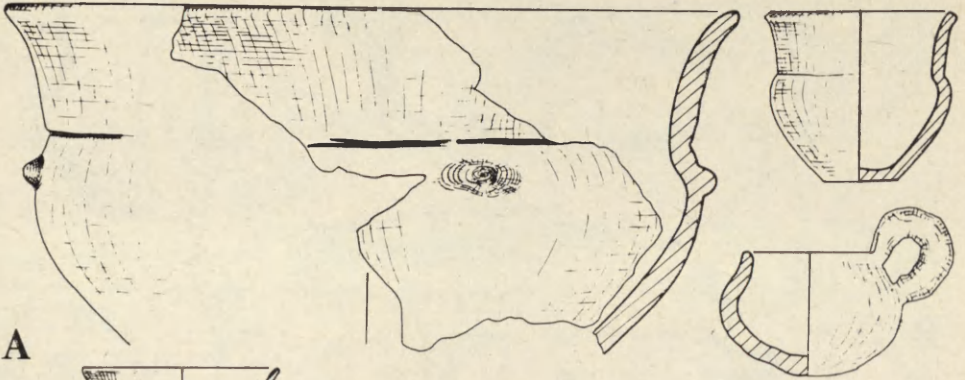
Ryc. 4. Kornice, woj. Katowice:

A — wyposażenie grobu kultury lendzielskiej (obiekt 114); B — wybrane fragmenty ceramiki z inwentarza obiektu 196, związanego z etapem protobadeńskim

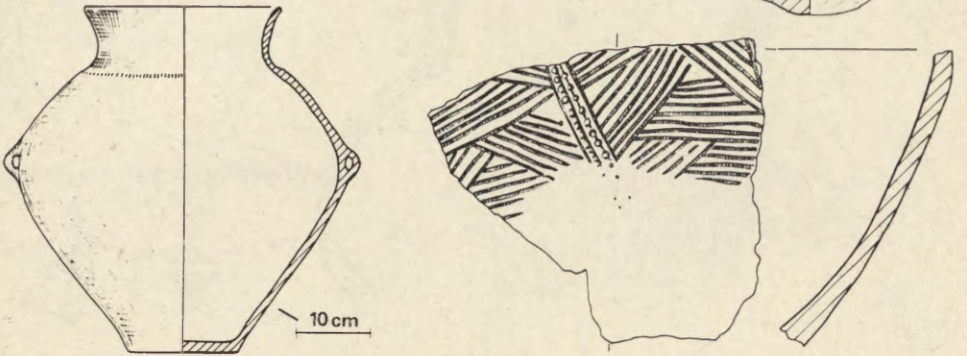
A — furniture of the Lengyel grave (feature 114); B — selected potsherds from feature 196 associated with the proto-Baden stage

-formalnym inwentarzom grupy pleszowskiej², reprezentującej środkową fazę kultury lendzielskiej. Szereg elementów, jakie występują w zestawie ceramiki z omawianych obiektów (ryc. 3), jak fragmenty naczyń z ornamentem kreskowo-kłutym, nieliczne fragmenty z czerwonym i białym malowaniem czy wreszcie pewne elementy polgarskie (w postaci ornamentu podwójnych guzów), pozwala na powiązanie naszych zespołów ze środkową fazą kultury lendzielskiej i wskazuje na podobieństwo do zjawisk kulturowych terenu Małopolski. Materiały lendzielskie z Kornic nawiązują do podobnych zespołów odkrytych przez W. Wojciechowskiego w

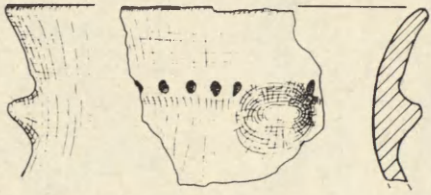
² A. Kulczycka-Leciejewiczowa, *Nowa Huta-Pleszów osada neolityczna kultury ceramiki wstęgowej rytej i lendzielskiej*, Mat. Arch. NH, t. 2: 1969, tabl. XVI-XXXVII

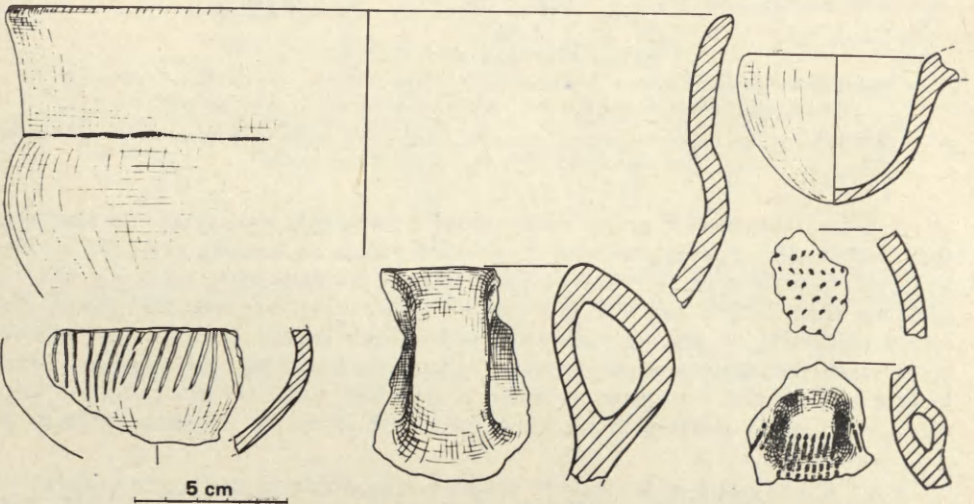
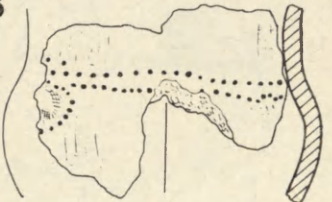
A

10cm

B

5 cm

Janówku, woj. Wałbrzych³, i pozwalają na sformułowanie twierdzenia o istnieniu na terenie Śląska fazy kultury lendzielskiej, wyprzedzającej chronologicznie starszą fazę grupy ocickiej a wyraźnie pokrewną materiałom środkowolendzielskim z terenu Małopolski.

Jeśli chodzi o zagadnienie konstrukcji wspomnianych obiektów mieszkalnych kultury lendzielskiej, to brak jest danych pozwalających na pełną rekonstrukcję ich wyglądu. W przypadku jednego z nich (ob. 59) można sugerować, że był on domostwem o konstrukcji słupowej. Jeśli chodzi o pozostałe, to należy jedynie zwrócić uwagę na sporadyczne występowanie w poziomach użytkowych kawałów polepy z odciskami belek i z pobiałą, co sugeruje istnienie trwałej konstrukcji belkowej.

Z kulturą lendzielską wiążą się również dwa odkryte na terenie stanowiska obiekty „grobowe” (ryc. 4 A), które wyróżniają się typowym zestawem ceramiki a których charakter nie jest całkiem jasny. Nie zaobserwowano bowiem w sąsiedztwie naczyń śladów złożenia zmarłego.

Niezbyt liczną grupę stanowią obiekty zawierające materiał charakterystyczny dla kultury pucharów lejkowatych. Reprezentują ją głównie inwentarze jam o charakterze odpadowym. Materiał ceramiczny pozwala łączyć te obiekty raczej z późnymi etapami rozwoju kultury pucharów lejkowatych na terenie Śląska (z III fazą wg Zápotockiego?).

Dużą grupę obiektów przebadanych na stan. 11 należy łączyć z tzw. horyzontem protobadeńskim (Boleraz—Jevišovice C₁). Niektóre z nich, np. ob. 196 (ryc. 4 B), mają wyraźnie przejściowy charakter pomiędzy kulturą pucharów lejkowatych a zespołami protobadeńskimi i stanowią niejako wersję osadową materiałów typu Ohrozim. W inwentarzu jamy 196 wystąpił m. in. fragment kubka z ornamentem „wilczych zębów”, a także inne typowe dla kultury badeńskiej formy ceramiki oraz szyjka flaszki z kryzą. Dodać należy, że cały omawiany zespół uzyskano ze zwartej warstwy polepy wyznaczającej poziom użytkowania obiektu. Odpada więc możliwość sztucznego zmieszania materiału. Warto jeszcze wspomnieć, że na stan. 11 reprezentowana jest również, choć nielicznie klasyczna faza kultury badeńskiej.

Obiekty horyzontu protobadeńskiego i kultury badeńskiej posiadają bardzo zróżnicowany charakter. Są to głównie ziemianki spełniające najprawdopodobniej funkcje produkcyjne a nie mieszkalne, jamy typu zasobowego i odpadowego. Nie jest wykluczone, że z tym zespołem kulturowym można też będzie łączyć jedną ze zidentyfikowanych budowli naziemnych o wymiarach w przybliżeniu 12 × 6 m. Najciekawiej prezentuje się grupa obiektów ziemiankowych, z których kilka można łączyć z określonymi czynnościami produkcyjnymi, np. z produkcją garncarską, tkacką, czy też z wypiekiem chleba lub prażeniem zboża, jak to można sądzić w odniesieniu do obiektu 44, reprezentującego najprawdopodobniej horyzont protobadeński (ryc. 5 A). Omawiany obiekt to klasyczna ziemianka o kształcie ósemkowatym z częścią produkcyjną, w której odkryto ruiny pieca kopułkowego, oraz z częścią zasobową (spizarnianą), z której wypełniska wyszlamowano znaczną

³ W. Wojciechowski, *Ślady osadnictwa ludności kultury lendzielskiej w rejonie wsi Janówek, pow. Dzierżoniów*, Spraw. Arch., t. 24: 1972, s. 21-36.

Ryc. 5. Kornice, woj. Katowice:

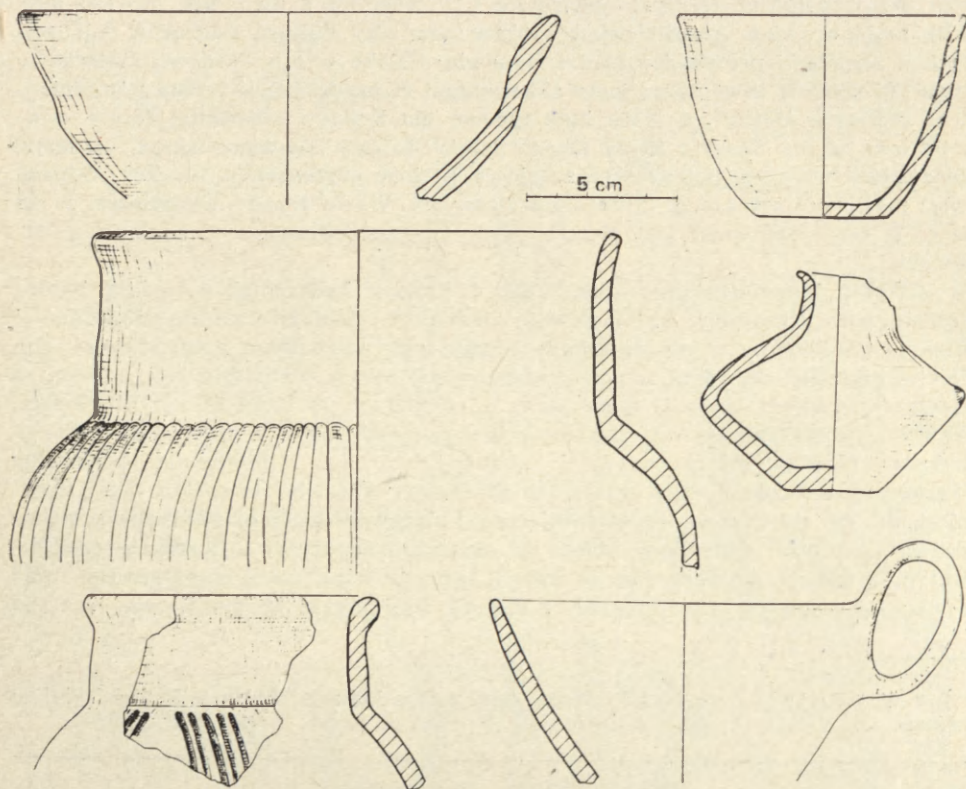
A — inwentarz obiektu 44 związanego z horyzontem protobadeńskim; B — wybór charakterystycznych fragmentów ceramiki kultury badeńskiej z obiektu 42

A — inventory of feature 44 associated with the proto-Baden horizon; B — selection of characteristic potsheds of the Baden culture from feature 42

ilość zboża. Interesująca jest konstrukcja pieca posiadającego pierwotnie prawdopodobnie tunelową osłonę wlotu. Z grupy obiektów, które można łączyć z produkcją garncarską, wyróżnia się niewielka jama (nr 42), związana zapewne z klasyczną fazą kultury badeńskiej (zawierająca również fragment naczynia kultury amfor kulistych — ryc. 5 B), w której wypełnisku wystąpiły bryły wyrobionej gliny garncarskiej posiadającej domieszkę schudzającą i charakteryzujące się znakomitą plastycznością. Do wyjątkowych znalezisk należy płaska siekierka miedziana pochodząca z jednego z obiektów badeńskich.

Omawiając materiały datowane na młodszą epokę kamienia warto jeszcze wspomnieć o kilku jamach związanych z kulturą amfor kulistych. Obecność w inwentarzu ceramicznym amfor zdobionych ornamentem sznurowym pozwala łączyć te obiekty z późną fazą tej kultury. Jedna z tych jam przecinała ziemiankę kultury badeńskiej, nie zawierającą niestety form stanowiących dobre wyznaczniki chronologiczne.

Kolejną fazę zasiedlenia stan. 11 w Kornicach wyznaczają obiekty kultury łużyckiej. Są to głównie niewielkie jamy typu zasobowo-odpadowego i otwarte paleniska. W jednym przypadku palenisko związane jest być może z słupową konstrukcją naziemną na planie trapezowatym. Obiekty te reprezentują kilka faz chronologicznych kultury łużyckiej. Niektóre z nich, jak np. obiekt 56 (ryc. 6), wiążą się z IV okresem epoki brązu, inne trzeba łączyć z V okresem tejże epoki. W in-

Ryc. 6. Kornice, woj. Katowice. Materiały kultury łużyckiej z IV okresu epoki brązu (obiekt 56)

Lusatian materials from Bronze Age IV (feature 56)

wentarzu niektórych obiektów poza ceramiką wystąpiły również wyroby brązowe. Do unikalnych znalezisk należy prymitywny piec, w którym odkryto 22 wypalone ciężarki tkackie. Obiekt ten jest datowany na okres halszacki C. Charakterystyczne, że obiekty kultury łużyckiej są rozproszone po całym stanowisku i nie wykazują mniej lub bardziej zwartej zasięgu. Nie jest wykluczone, że stanowią one niejako zaplecze dużej osady kultury łużyckiej (Kornice, stan. B), znajdującej się w niewielkiej odległości — ok. 30 m — od stan. 11.

Do wyjątkowych odkryć dokonanych na stan. 11 należy zaliczyć pochówek szkieletowy kultury lateńskiej, bogato wyposażony w wyroby brązowe (5 zapinek i 5 bransolet). Wiąże się on z fazą latenu B₁ i należy do najstarszych znalezisk tego typu z terenu Górnego Śląska.

Młodsze odcinki pradziejów reprezentowane są przez materiały z okresu wpływów rzymskich, głównie z jego późniejszej fazy. Są to różnego typu jamy gospodarcze i obiekty o charakterze mieszkalnym, np. zarysy dwóch domostw o konstrukcji słupowej. Większość z nich zawiera ceramikę siwą, toczoną. Nieliczne są natomiast znaleziska, które można wiązać z wczesną fazą okresu wpływów rzymskich. Należy do nich m.in. fragment zapinki IV grupy Almgrena.

Ostatni horyzont chronologiczny tworzą częściowo odsłonięte zarysy dwóch domostw zawierających ceramikę typową dla okresu wczesnego średniowiecza (głównie XI w.). Ciekawe, że natrafiono na nie tuż przy krawędzi cypla opadającej 3-4-metrowym uskokiem do doliny potoku, dopływu Cyny. Jedno z tych domostw przylega do niezbyt głębokiego rowka biegnącego równolegle do krawędzi cypla, w odległości ok. 1 m od niej. Funkcja tego rowka nie została, niestety, wyjaśniona w trakcie badań. Jego obecność zmusza jednak do zwrócenia baczniejszej uwagi na sprawę osadnictwa wczesnośredniowiecznego w rejonie stanowiska. Z okresem wczesnego średniowiecza wiąże się też kilka mniejszych obiektów zawierających m.in. przedmioty żelazne: półkosek, nożyce, fragment ostrogi.

*Institut Archeologii UJ
w Krakowie*

ELŻBIETA CHOCHOROWSKA, JAN CHOCHOROWSKI

EXCAVATIONS OF MULTICULTURE SITE NO. 11 AT KORNICE, PROVINCE OF KATOWICE

In the course of three seasons of excavations, carried out on site 11 at Kornice, province of Katowice (figs. 1, 2), 464 features were explored. The features have yielded rich materials ranging from the Palaeolithic to the Early Middle Ages.

The earliest materials consist of flint artifacts attributable to the Palaeolithic. They occurred within two separate, stratigraphically differentiated levels. In the present stage of research it is difficult to determine the chronology of the materials, though the bottom level may be possibly assigned to the Middle Palaeolithic and the top level to the Upper Palaeolithic.

The early phase of the Neolithic is represented by a small number of features with Bandkeramik material. Among the materials recovered of particular interest are assemblages of the Lengyel culture. On the basis of certain elements occurring in pottery (fig. 3), it has been possible to assign the assemblages to the middle phase of the Lengyel culture. The Lengyel materials from Kornice (com-

bined with those previously discovered by W. Wojciechowski at Janówek, province of Wałbrzych) indicate the existence of a new Lengyel phase in Silesia, which had preceded the chronologically earlier phase of the Ociec group.

Features with characteristic TRB finds are scanty. On the other hand, finds which belong to the so-called proto-Baden horizon and to the Lengyel culture (Boleraz-Jevisovice C₁) are the most numerous. Certain features, e.g. no. 196 (fig. 4), document the transitional stage between the TRB culture and the proto-Baden horizon and in a way represent the settlement version of the materials of the Ohrozim type. The features of the proto-Baden horizon and of the Baden culture are considerably differentiated in character. They consist mainly of subterranean pits which in all probability served for production, as well as of storage and rubbish pits. It is possible that one of the identified overground structures may be associated with this assemblage. Moreover, site 11 yielded features of the Globular Amphorae culture with pottery characteristic of its late phase.

The next settlement phase is documented by Lusatian finds representing successive phases of this culture from Bronze Age IV and V and from Hallstatt C as well (fig. 5). An inhumation burial of the La Tène period, richly furnished with bronze artifacts (5 brooches and 5 bracelets) is an exceptional find. It dates from La Tène B₁ and is one of the earliest finds of this type in Upper Silesia. The later time-sections are documented by materials from the Roman period, notably its later phase. Remains of early medieval settlement (XIth cent.), recorded on this site, included iron objects such as a fragment of a spur, a short scythe and shears.